

Україна і СВІТ

вступ до історії
та громадянської
освіти

Марина КАФТАН, Ірина КОСТЮК, Ксенія НОВІКОВА

УКРАЇНА І СВІТ: вступ до історії та громадянської освіти

Навчальні матеріали для пілотування
у 6 класах експериментальних закладів
загальної середньої освіти

Урок 37

Київ · Світич · 2023

§ 37. Пам'ятники та місця пам'яті

Навіщо люди встановлюють пам'ятники?

Після ознайомлення з матеріалами параграфа й виконання завдань ти зможеш:

- *наводити приклади пам'ятників і місць пам'яті в Україні та своєму регіоні;*
- *пояснювати призначення пам'ятників і місць пам'яті в громадському просторі;*
- *наводити приклади видатних осіб, яких шанували встановленням пам'ятників, і пояснювати, чим вони знамениті;*
- *з'ясувати, як місця пам'яті впливають на місцеву громаду та українське суспільство.*

1. Пригадай, кому з українців у світі встановлено майже півтори тисячі пам'ятників.

Історія пам'ятників

Люди розпочали встановлювати пам'ятники задовго до того, як почали опікуватися загальною освітою чи відкривати публічні музеї. Абикому пам'ятники не встановлювали — це був спосіб виявити шану видатній людині або запам'ятати важливу подію. Так увічнювали королів і героїв, воєначальників і засновників міст тощо. Створювали й пам'ятки, які нагадували нащадкам про перемоги й трагедії минулого.

Найперші пам'ятники — це камінні брили, встановлені ще за часів неоліту та бронзового віку. Їх поділяють на дольмени (вертикальні камені накривають горизонтальним) і менгіри (окремі вертикальні брили). Їм тисячі років. Хто й навіщо встановив ці камені — ми не знаємо. Учені припускають, що вони мали ритуальне значення.

Скельський менгір, с. Родниківське, Крим. III—початок II тис. до н.е.

Такі звичні для нас форми увічнення поважних осіб, як кінна статуя, постать в повний зріст чи погруддя, прийшли до нас з античних часів. У Давньому Римі встановленням пам'ятників вшановували знать, богів та богинь і найважливіше — імператорів.

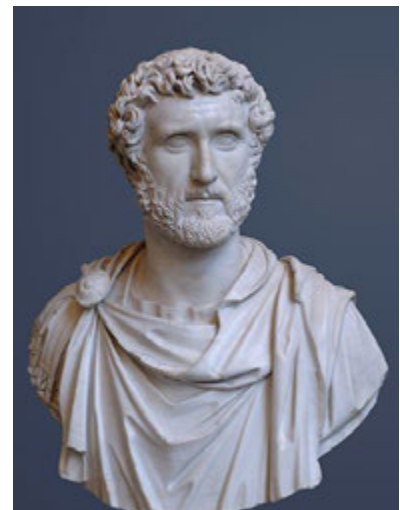
2. Спробуй пригадати пам'ятники у твоєму населеному пункті, схожі на ці (**джерела 1-3**). Чи ти знаєш, кого вони вшановують?

Джерело 1. Статуя давньоримської богині Юнони. II ст. н. е.

Джерело 2. Кінний монумент римському імператору Марку Аврелію. 175 р. н.е.

Джерело 3. Бюст римського імператора Антоніна Пія. 150 р. н.е.

Традиція встановлення пам'ятників існує вже не одну тисячу років. У наш час вони є не лише способом закріпити пам'ять, а й важливим історичним джерелом. Адже те, кого вшановували таким чином і як виглядали скульптури, допомагає фахівцям краще зрозуміти суспільство певного історичного періоду.

Щоби пам'ятники (а отже, і пам'ять) протрималися довго, зводять їх із міцних матеріалів (бронзи, граніту, мармуру). Гроші на це виділяє держава або меценати. Часом люди можуть об'єднатися і разом заплатити за створення пам'ятника. Коли визначилися, кому потрібен монумент, роботу замовляють відомому художнику або оголошують конкурс на найкращий проєкт. Враження, яке справляє пам'ятник, дуже залежить від місця розташування і того, як його доглядають.

3. Уяви, яке враження справляла б ця споруда (**джерело 4**), якби її упродовж 200 років не чистили й не ремонтували.

Джерело 4. Триумфальна арка, яку звів французький імператор Наполеон на честь своїх перемог. Париж, Франція

Пам'ятники в сучасному світі

Пам'ятники в сучасних містах і селах — це звична частина ландшафту. Ними прикрашають площі та парки, біля них фотографуються та призначають зустрічі. У громадському просторі можна побачити пам'ятники поетам, письменникам і художникам, політикам і військовим, а також цілим групам людей. Наприклад, тим, хто захищав батьківщину чи зробив видатний внесок в розвиток країни.

4. Співвіднеси зображення пам'ятників та підписи до них. З'єднай їх стрілками.

*Пам'ятник Лесі Українці
(Новоград-Волинський,
Житомирська обл.)*

*Пам'ятник рятувальникам,
які гасили пожежу
на Чорнобильській атомній
електростанції у 1986 р.
(м. Чорнобиль)*

*Пам'ятник героям Небесної
Сотні (м. Суми)*

Хоча пам'ятники й зводять для вшанування найважливіших членів суспільства, вони часом мають такий собі "термін придатності". Наприклад, якщо в країні встановлюють тисячі статуй диктатору, то після падіння його режиму ці пам'ятники зазвичай знищують. Наприклад, у 1920 році в Києві повалили пам'ятник російському цареві Миколі I, що стояв навпроти університету. За два десятиріччя на тому ж постаменті поставили фігуру Тараса Шевченка (університет перейменували на його честь).

Поки Україна перебувала у складі Радянського Союзу, на її території встигли звести 5 тисяч різноманітних пам'ятників Володимиру Леніну, першому лідеру цієї тоталітарної держави. Його фігури стояли на головних площах міст, у парках і школах. У 1991 році Союз розпався, монументи почали зносити в усіх колишніх республіках. Не стала винятком і Україна.

5. Як ти гадаєш, що варто робити зі знесеними пам'ятниками?

Старі пам'ятники Леніну звели до музею просто неба. Жодних постаментів. До фігур можна підходити, торкатися руками. Завдяки цьому скульптури не виглядають велично (Литва. Парк Грутас)

У розпал Революції Гідності протестувальники знесли пам'ятник Леніну і розтрощили його, щоб не залишилося і сліду (м. Київ. 2013 рік)

Пам'ятник Леніну переробили на пам'ятник Тарасу Шевченку (Луганська обл.)

Прибирають пам'ятники не лише внаслідок революцій чи розвалу держави. Часом суспільство змінюється і не хоче шанувати колишніх лідерів. У 2020 році світом прокотилася хвиля протестів проти несправедливого ставлення суспільства до афроамериканців та інших меншин. Обурені люди домоглися знесення десятків меморіалів, що вшановували колишніх работорговців і колонізаторів.

Постраждали й пам'ятники Христофору Колумбу. Адже він не лише "відкрив" для Європи Америку, але й перетворив її на колонію європейських імперій.

6. Пригадай параграфи про переселення людей та глобалізацію. Чому, говорячи про Колумба, ми беремо слова "відкрив Америку" в лапки та ставимо його досягнення під сумнів? Як ти гадаєш, чи варто увічнювати пам'ять мореплавця?

Пам'ятні місця та меморіали

Якщо пам'ятники найчастіше вшановують окремих людей, то меморіали (від лат. *memorialis* — пам'ятний) присвячують історичним подіям. Часто це події, які важко згадувати, — війна чи велике горе, яке пережив народ. До пам'ятного місця кожна людина може прийти, щоби висловити шану полеглим, відчути єдність з усіма, хто пройшов крізь трагедію.

7. Які художні засоби використали автори пам'ятників (**джерела 5–8**), щоби висловити власне ставлення до подій, які вони увічнили?

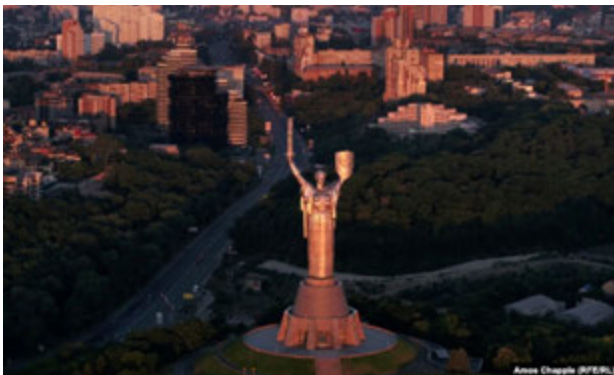
8. Яку історичну інформацію можна отримати, якщо відвідати меморіал чи пам'ятне місце?

Джерело 5. Пам'ятник загиблим дітям. Частина меморіалу "Бабин Яр", стоїть на місці масових розстрілів, що відбувалися під час німецької окупації Києва (м. Київ)

Джерело 6. Меморіал жертвам Голодомору та політичних репресій. Пригнічена фігура жінки з дитиною нагадує про горе, що переживали українці з волі радянської влади (м. Дніпро)

Джерело 7. Батьківщина-Мати є символом перемоги у Другій світовій війні. Це частина меморіального комплексу. Висока фігура жінки з мечем і щитом наче стоїть на сторожі держави (м. Київ)

Підсумкові запитання і завдання

1. Чи кожна скульптура є пам'ятником?

2. Навіщо люди зводять пам'ятники та меморіали?

3. Чому пам'ятники іноді зносять?

4. Чи є у твоєму місті або селі пам'ятні споруди або меморіальні дошки? Кому вони присвячені? Де розміщені? Який мають вигляд?

5. Розглянь фотографії (**джерела 8–10**), прочитай підписи до них. Що об'єднує ці пам'ятники? Чим вони відрізняються? Чи завжди можна здогадатися про значення пам'ятника, не читаючи опис?

Джерело 8. Обличчя перших американських президентів, вирізьблені просто у скелі. Висота кожної голови — 18 метрів (це більше, ніж п'ятиповерхівка) (США, гора Рашмор)

Джерело 9. Посеред столиці височать фігури засновника держави та його сина. Маленькі крапки біля їхніх ніг — це люди, що прийшли вшанувати вождів (Північна Корея)

Джерело 10. Пам'ятник маленькій Анні, доньці князя Ярослава Мудрого, яка згодом стане королевою Франції (м. Київ)

Домашнє завдання

Вигадай пам'ятник людині, яка, на твою думку, на нього заслуговує. Це може бути герой чи героїня війни, твоя бабуся, улюблена акторка. Які риси ти хочеш увічнити? Якого розміру буде пам'ятник? З якого матеріалу? Де саме він стоятиме?

